

821.139.
B-96.

DINO BUTSSATI
KATTALASHTIRILGAN
SURAT

JAHON ADABIYOTI TURKUMIDAN

JAHON ADABIYOTI TURKUMIDAN

DINO BUTSSATI

KATTALASHTIRILGAN SURAT

Qissa va hikoyalar

ZIYO NASHR

Toshkent
2020

UO'K: 821.131.1-3

KBK 84(4Ita)

B 96

Tahrir hay'ati:

**Naim Karimov, Umarali Normatov, Erkin A'zam,
Xurshid Do'stmuhammad, Suvon Meliyev,
Shuhrat Sirojiddinov, Dilmurod Quronov, Nurboy
Jabborov, Uzoq Jo'raqulov, Ulug'bek Hamdamov,
Abdurahmon Jo'rayev**

Tarjimon:

Nazira JO'RAYEVA

Butssati, Dino.

B 96

Kattalashtirilgan surat. [Matn]: qissa va hikoyalar / Dino Butssati;
tarjimon: Nazira Jo'rayeva. – T.: „Ziyo nashr“ nashriyoti, 2020. – 160 b.

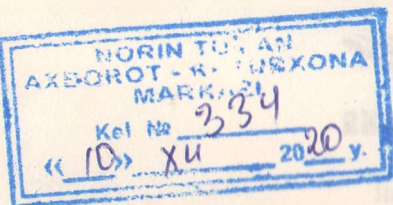
ISBN 978-9943-6340-0-8

Qo'lingizdagi kitobda mashhur italyan yozuvchisi Dino Butssatining qissa va hikoyalari jamlangan. „Kattalashtirilgan surat“ qissasida olimlar tomonidan yaratilgan „aqli mashina“ xususida so'z boradi. Juda qiziqarli kutilmagan voqealar o'quvchini befarq qoldirmaydi.

„Ikki haydovchi“ hikoyasida esa onasini qabristonga kuzatayotgan yolg'iz o'g'ilning iztiroblari bayon etilgan. Yozuvchi dunyodagi eng aziz va mehribon inson – onalarning hayotimizda tutgan o'rnini mahorat bilan tasvirlab beradi.

UO'K: 821.131.1-3

KBK 84(4Ita)

ISBN 978-9943-6340-0-8

© Nazira Jo'rayeva (tarj.).

© „Ziyo nashr“ nashriyoti, 2020.

Biz o'tgan mingyilliklar davomida jahon sivilizatsiyasiga ulkan hissa qo'shgan, uni o'zgartira olgan xalqmiz. Madaniyat, san'at, axloq, falsafa, fan va adabiyot sohasida buyuk ajdodlarimiz qoldirgan ulkan meros hali-hamon dunyoning barcha rivojlangan mamlakatlari tomonidan e'tirof etilib, o'rganib kelinadi. Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy, Burhoniddin Marg'iloniy, Ahmad Farg'oniy, Muso al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abu Nasr Forobiy, Bahouddin Naqshband, Abullays Samarqandiy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy, Mahmud Koshg'ariy, Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Boborahim Mashrab singari yuzlab ajdodlarimiz borki, biz ularni hech ikkilanmasdan jahon miqyosidagi mutafakkirlar deyishga haqlimiz. Ammo bugungi avlod ularning buyuk shaxsiyati, tarixi, jahonshumul shon-shuhrati bilangina cheklanib qolmasligi lozim. Ajdodlarning madaniy, ma'rifiy, ilmiy, ijtimoiy, adabiy faoliyati, hayot tarziga doimo hushyor nigoh va ibrat ko'zi bilan qarashimiz maqsadga muvofiq. Tarixiy manbalarni sinchiklab o'rganadigan bo'lsak, mutafakkir ajdodlarimiz jahon madaniyati, ilmiy va badiiy tafakkuri bilan doimiy tarzda hamqadam, hamnafas bo'lib kelganlar. Jahonda ro'y berayotgan birorta madaniy-intellektual o'zgarish, biror badiiy tafakkur namunasi bobolarimiz nazaridan chetda qolmagan. Ajdodlarimiz ularni o'qib, uqi-sar ekan, o'z milliy madaniyatlarini rivojlantirish, jahon xalqlaridan ortda qolmaslikni maqsad qilganlar. Ko'plab xorijiy tillarni bilganlari, xorij mutafakkirlari yozgan asarlarni tarjima qilganlari bu o'rinda qo'l kelgan. Eng muhimi, xorij madaniyati, badiiy-ilmiy tafakkuri namunalariga nisbatan shaxsiy to'xtamlari, xulosalari va tanqidiy nuqtayi nazarlari bo'lgan.

Bugun biz, mamlakatimiz Prezidenti kitobxonlik madaniyatini takomillashtirishni davlat siyosati darajasiga ko'targan bir paytda, o'tmishda yashab o'tgan buyuk ajdodlarimiz an'anasini izchil davom ettirishimiz, jahon madaniyati, san'ati, adabiyoti namunalari bilan izchil va tizimli tarzda tanishib borishimiz zarur.

Xalqimiz ijtimoiy-madaniy hayotidagi mana shunday ulkan ehtiyojni nazarda tutib „Ziyo nashr“ nashriyoti bir xayrli ishga qo'l urishga bel bog'ladi. Ya'ni joriy yildan e'tiboran jahon nasri namunalarining yuz jildligini chop etishga kirishdi.

Mazkur nashrda siz turk, rus, ingliz, italyan, fransuz, nemis, hind, xitoy, arab, eron, yapon, amerika adabiyoti namunalari bilan tanishasiz. Yuz jildlikda Ch. Dikens, L.N.Tolstoy, A.Dyuma, N.V.Gogol, O.de Balzak, A.P.Chexov, Gi de Mopassan, J. London, G. Flober, M. Sholoxov, G.G.Markes, A. Kuprin, V. Shukshin kabi siz muhtaram o'quvchiga nisbatan tanish yozuvchilar asarlari bilan birga, S. King, U. Folknor, V. Vulf, Mo Yang, Chan May Txyun, V. Losa Mario, T. Bug'ra, Alp Dundar, Dino Butssati, R. Akutagava, I. Bunin, K. Chandar, Abdul Muis, Y.Zamyatin singari jahon xalqlari tomonidan e'tirof etilgan-u, ammo o'zbek kitobxonlarining aksariyati ilk bor uchrashayotgan yozuvchilar asarlarini o'qishga muyassar bo'lasiz.

Mazkur yuz jildlik jahon nasrining deyarli barcha janrlarini qamrab oladi. Unda siz jahon o'quvchilarini hayratga solib kelayotgan romanlar, qissalar, novella va hikoyalardan bahramandlik hissini tuyasiz.

Tarjimalar ichida Abdulla Qahhor, Zumrad, Odil Rahimiy, Qodir Mirmuhammedov, Vahob Ro'zmatov, Ozod Sharafiddinov, Ibrohim G'afurovdek mashhur tarjimonlar tomonidan o'girilgan asarlar qatorida umidli yosh tarjimonlar ijod namunalari ham o'rin olgan. Albatta, tarjima asarlar tarkibida rus tili vositasida amalga oshirilganlari ko'proq. Bunda biz tajribali, mahoratli tarjimonlar o'girmalariga bo'lgan ishonch va hurmatni bosh mezon qilib oldik. Shu bilan birga, ingliz, fransuz, nemis, turk, arab, fors tillaridan qilingan original tarjimalarning mutaxassislar tomonidan tan olingan namunalari ham qamrab olishga urindik. Eng muhimi, bu o'rinda badiiy tarjimalar sifati, milliy tilimiz jozibasini qanchalik aks ettirganiga asosiy e'tiborni qaratdik. Yuz jildlikni tayyorlash jarayonida imkon darajasida xalqimiz ma'naviyati va axloqiy o'lchamlariga muvofiq keladigan asarlarni tanlashga harakat qildik.

Ammo shuni alohida ta'kidlashni istardikki, „Jahon nasri namunalari yuz jildligi“ni chop etish nashriyotimiz uchun ilk tajriba. Shunday bo'lgach, mazkur yirik loyihaning kamchiliklari, maromiga yetmagan jihatlari bo'lishi tabiiy. Bu jarayon muttasil davom etib, tajriba va mahorat, texnik imkoniyatlar oshgan sari kamchiliklar ham bartaraf bo'lab borishiga ishonamiz. Va, umid qilamizki, xayrli niyat bilan boshlayotgan ishimizdagi juz'iy kamchiliklarni aziz kitobxonlarimiz ma'zur tutadilar. Muhtaram adabiyotshunoslarimiz, adiblarimiz va adabiyot muallimlarimiz keyingi nashrlarni amalga oshirish jarayonida o'zlarining qimmatli maslahatlarini ayamaydilar.

Yaratgan Alloh ishimizni xayrli, ajr-mukofotlarga loyiq, jonajon xalqimiz uchun manfaatli qilsin!

KATTALASHTIRILGAN SURAT

Qissa

I

N. shahri universitetida elektronika fanidan saboq beruvchi – past bo‘yli, to‘lagina, tabiatan xushchaqchaq, ammo nihoyatda tortinchoq qirq uch yoshli professor Ermann Ismani 1972-yilning aprel oyida mudofaa vazirligidan maktub oldi. Maktubda ilmiy izlanishlari bo‘yicha boshqarma boshlig‘i polkovnik Jakinto huzuriga zudlik bilan yetib kelishi yozilgan edi.

Gap nimadaligini tushunmasa-da, harbiy hokimiyat haqidagi ma‘lumotdan mutlaqo xabari yo‘q Ismani o‘sha kuniyoq harbiy vazirlikka oshiqdi.

Avvallari u yerga hech bormagandi. Ismani jur‘atsizlik bilan u yoq-bu yoqqa alang-jalang qararkan, botinmaygina qabulxonaga kirdi. Shu ondayoq uning qarshisida paydo bo‘lgan harbiy kiyimdagi qo‘riqchi undan nima maqsadda kelganligini so‘radi. Ismani unga chaqiruv qog‘ozini ko‘rsatdi. Qo‘riqchi, odatda, kelib-ketuvchilarga qo‘pol muomalada bo‘lardi. Tartibsiz kiyingan, beo‘xshov professor Ismani uning ko‘ziga arzimas, qo‘lidan ish kelmaydigan epsiz odamga o‘xshab ko‘rindi. Qo‘riqchi Ismanining qo‘lidagi chaqiruv qog‘oziga ko‘z yugurtirgach, xuddi sehr-jodu qilingandek muloym bo‘ldi-qoldi. U professordan qayta-qayta uzr so‘rab, biroz kutib turishini so‘radi-yu, tezda ichkariga kirib ketdi.

Ichkaridan kichik leytenant chiqib keldi-da, chaqiruv qog'oziga ko'z yugurtirar ekan, ma'nosiz kulimsirab qo'ydi, so'ng Ismanini ichkariga taklif qildi.

Bu qanday chaqiruv qog'ozini bo'ldi ekan, ichi qizib xayol sura ketdi Ismani. Nima uchun ular xuddi mo'tabar zotga qiziqqandek menga bu qadar qiziqib qoldilar? Aslida ushbu qog'oz oddiy ogohlantiruv qog'ozini edi.

Ismanini goh u kabinetdagi, goh bu kabinetdagi yuqori lavozimli ofitserlar huzuriga olib kirdilar. Ular Ismaniga hadiksiraganday nazar tashlar edilar. Bundan Ismani o'zini noqulay his eta boshladi, go'yo unga nobop, hatto xavfli odamga ehtiyotlik bilan muomala qilib, undan darhol qutulmoqchi bo'lgandek, chaqiruv qog'oziga ko'z yugurtirib, ishni o'zidan yuqori amaldorga uzatishga harakat qilayotgandek tuyulardi.

Polkovnik Jakinto katta haq-huquqqa ega amaldor ekan, chunki uning huzuriga yetib kelgunga qadar qancha to'siqlardan o'tishga to'g'ri keldi.

Egniga oddiy fuqaro kiyimi kiygan, ellik yoshlar chamasidagi Jakinto uni hurmat bilan kutib olar ekan, Ismaniga bu tashrif uncha shoshilinch emasligini aytib qo'ydi. „Zudlik bilan“ deb yozilgan maxsus yozuv unga qarashli bo'lgan idoraning barcha hujjatlariga bosiladigan tamg'a edi, xolos.

– Hurmatli professor, vaqtingizni olmaslik uchun maqsadga ko'cha qolay. Ochig'ini aytadigan bo'lsam, – u ma'noli kulib qo'yarkan, davom etdi: – aniqrog'i, vazirlik tomonidan sizga taklif etilmoqchi bo'lgan masalaning umumiy holatini tushuntirmoqchiman. Masalaning asl mazmun-mohiyati o'zimga ham qorong'u. Professor, ba'zi sohalarda ehtiyot choralarini ko'rish zarur ekanligi o'zingizga yaxshi ma'lum. Ochig'ini aytadigan bo'lsam,

avvalo sizdan sir saqlash haqida tilxat olishim zarur edi, lekin professor, sizning nomingiz, xizmatlaringiz, harbiy o'tmishingiz va obro'yingiz...

„U gapni qayerga buryapti?“ deb o'ylab, Ismanining hadigi battar oshdi. Nihoyat, u tilga kirdi:

– Polkovnik, kechirasiz, men hech narsaga tushunmayapman.

Polkovnik Ismaniga kinoya aralash qarab qo'ydi-da, joyidan turib, cho'ntagidan kalitlar shodasini chiqardi va borib seyfni ochdi, undan bir papkani olib, o'rniga kelib o'tirdi.

– Xo'sh-sh... – dedi u mashinkada yozilgan qog'ozlarni birma-bir ko'zdan kechirar ekan, so'ng Ismaniga qarab dedi:

– Professor Ismani, siz Vatanningizga yordam berishga tayyormisiz?

– Menmi? Qanday yordam? – so'radi Ismani talmovsirab.

– Professor, sizdan shubhamiz yo'q, – dedi Jakinto. – Sizning qarashlaringiz yuqori idoralarga ma'lum. Aynan shuning uchun ham umidimiz sizdan.

– Ammo, men... Billsangiz... men gap nima haqida ketayotganini tushunmayapman...

– Professor, taxminan ikki yil bizning biron harbiy zonamizga ko'chib o'tib, mamlakatimiz uchun nihoyatda muhim va katta ilmiy ahamiyatga ega bo'lgan ishda ishtirok etishga rozimisiz? – dedi polkovnik ovozini biroz ko'tarib. – Universitetdagi maoshingiz saqlab qolinadi, yana qo'shimcha durustgina safar xarajatlari ham to'lanadi, o'zingiz esa rasmiy safarda hisoblanasiz. Aniq ayta olmayman-u, lekin kuniga taxminan yigirma-yigirma ikki ming olasiz.

– Kuniga-ya? – dovdirab so‘radi Ismani.

– Ustiga-ustak, barcha qulayliklarga ega bo‘lgan uy-joy bilan ham ta‘minlanasiz. Hujjatda yozilishicha, siz borib ishlaydigan hududning tabiati nihoyatda so‘lim va go‘zal, sog‘liq uchun koni foyda. Sigaret chekasizmi?

– Yo‘q, chekmayman. Qanday ish ekan?

– Vazirlikning buyrug‘ida sizning ixtisosingizni alohida inobatga olish ta‘kidlangan. O‘z-o‘zidan ma‘lumki, topshiriq bajarilgach, hukumat sizni rag‘batlantiradi... Ayniqsa, sizning uzoqda ishlaganingizni hisobga olib...

– Qanday qilib? Men u yerdan tashqariga chiqish imkoniyatiga ega bo‘lmaymanmi?

– Topshiriqning o‘ta maxfiyligini hisobga olsangiz...

– Ikki yil! Universitet-chi?.. Ma‘ruzalarim-chi?

– Sizga boya aytganimdek, tafsilotlardan xabarim yo‘q. Lekin siz nihoyatda qiziq izlanishlar bilan shug‘ullanish imkoniyatiga ega bo‘lishingizga shubham yo‘q. Ochig‘ini ayta qolay, siz rozi bo‘lishingizga hech kim shubha qilmayapti.

– Masalan, kimlar?

– Buni sizga ayta olmayman. Lekin bittasining nomi ni aytishim mumkin. Taniqli shaxs. Uning ismi Endriad.

– Endriad! U hozir Braziliyada-ku!

– To‘g‘ri, u hozir Braziliyada. Rasman... – deya polkovnik ko‘zini qisib qo‘ydi: – Eh, professor, hayajonlanishingizga hojat bormikin-a? Nima ishligini bilolmay, asabiylashyapsiz, shundaymi?

– Menmi?.. Bilmadim...

– Besamar kechirayotgan hayotimizda kimning asabi joyida deysiz. Ammo hozirgi vaziyatda asabiylashishingizga hech bir hojat yo‘q. Hozir esa – sizga aytishni o‘z vazifam deb bilaman – gap juda yaxshi taklif haqi-

da ketyapti. O‘ylab ko‘rishga vaqtingiz yetarli. Professor, hozir uyingizga boring-da, avval qanday xotirjam yashagan bo‘lsangiz, shunday yashashda davom eting. – Polkovnik jilmayib qo‘ydi-da, so‘ng: – Go‘y o‘ramizda hech qanday suhbat bo‘lmadi, deyavering... Meni tushundingiz-a? Go‘yoki sizni bu yerga hech kim chaqirmagandek yuravering... Lekin yaxshilab o‘ylab ko‘ring... Ha, o‘ylab ko‘ring... Biror fikrga kelsangiz menga qo‘ng‘iroq qilarsiz.

– Xotinim-chi, u nima bo‘ladi? Polkovnik, bu so‘zim sizga g‘alati tuyulsa kerak. Turmush qurganimizga bor-yo‘g‘i ikki yil bo‘ldi...

– Professor, sizlarga baxt-saodat tilayman... – polkovnik go‘yo chigal narsaning yechimini topayotgandek qovog‘ini uyib oldi. – Shaxsan o‘zingiz kafil bo‘lsangiz, unda hech qanday muammo yo‘q...

– Bilasizmi, xotinim juda sodda, bo‘sh-bayovgina, undan xotirjam bo‘lsangiz bo‘ladi... U hech qachon mening ishingga qiziqmagan.

– Unday bo‘lsa, juda yaxshi, – kulib yubordi polkovnik.

– Lekin undan avval...

– Qulog‘im sizda...

– Men biron-bir qarorga kelishimdan avval, bir narsa so‘rasam bo‘ladimi?..

– Ish haqida ko‘proq ma‘lumotga ega bo‘lishni nazarda tutyapsiz-da, a?

– To‘g‘ri, topdingiz. Hech narsani bilmay turib, ikki yilga hamma narsadan voz kechib ketish...

– Tushunarli. Biroz sabr qiling, professor. Xudo haqqi, o‘zim ham aytganimday, ortig‘ini bilmayman, xoh ishonib, xoh ishonmang, vazirlik xodimlarining biron-

tasi ham sizning vazifangiz nimadan iborat ekanligini aytib berolmaydi. Hatto, Bosh shtab boshlig‘i ham... Siz haqsiz, professor. Bu hol g‘alati, albatta. To‘g‘ri, aqlga sig‘maydi. Harbiy sir bu, harbiy sir. Bizning burchimiz esa ana shu sirni saqlashdan iborat. Sirning ortida nima borligi bizni qiziqtirmasligi kerak. Tashvish tortmang, kezi kelganda hammasini bilib olasiz. Hali bunga vaqtingiz yetib ortadi. Ikki yilda, mening fikrimcha...

– Kechirasiz, bu ishga nima uchun aynan meni tanladinglar?

– Biz tanlaganimiz yo‘q. Sizni u yoqdan tavsiya etishgan.

– Enriadmi?

– Iltimos, professor, men aytmagan narsani bo‘ynimga qo‘ymang. Balki, Enriaddir! Bunisi menga mavhum... Xotirjam bo‘ling, professor. Hech gap bo‘lmagandek, ishingizni davom ettiravering. Tashrifingiz uchun rahmat. Ortiq vaqtingizni olmayman. – Polkovnik Ismanini eshikkacha kuzatib qo‘yish uchun o‘rnidan turdi. – Qaytarib aytaman, shoshishga hojat yo‘q... Lekin yaxshilab o‘ylab ko‘ring. Bir fikrga kelsangiz...

II

Taklif professor Ismanini tashvishga solib qo‘ydi... „Aql bilan ish tutishim kerak“, degan xayolga bordi u. Res sic stantes (obro‘yim)ni saqlab, avvalgi ko‘nikkan – xotirjam, o‘troq hayotimga sodiq qolgan holda yashashda davom etishim, bir so‘z bilan aytganda, „yo‘q“ degan javobni berishim kerakka o‘xshaydi. Lekin bir ko‘ngli bu ishga rozi bo‘lib qo‘ya qolay derdi. Yana bir ko‘ngli qandaydir sirli ishga rozi bo‘lib, ikki yil o‘ziga no-ma‘lum bo‘lgan joyda ishlashga yuragi betlamayotgan-

di, begona odamlar orasida xotirjam yashay olmasligiga, qisinib-qimtinib yurishga balki, ko'ngli chopmayotgandir. (Endriad fizika sohasida yorqin yulduz edi, uni bir-ikki bor kongressda ko'rib qolgandi.) Ustiga-ustak, kelajagidan cho'chiyotgandi, u kabi vijdonli hamda intizomli inson uchun o'zining fuqarolik va olimlik burchidan voz kechish ancha qiyin ish edi.

Ismani urushda mardonavor jang qilgandi, lekin xavf-xatardan qo'rqmaganligi uchun emas, aksincha... Aynan irodasizlik qilib qo'yish, buyruqni bajarmaslik, askar do'stlarining ishonchini oqlamaslikdan cho'chish uni yana bir qo'rquvni, ya'ni dushman hujumi ostida yarador bo'lish yoki halok bo'lish qo'rquvini yengishga yordam berardi. U hozir ana shunday holatga tushib qolgandi.

Ismani uyi tomon shoshildi, u o'zidan o'n besh yosh kichik bo'lsa-da, ammo hayotiy tajribasi professornikidan ortiq bo'lgan Elizaga bo'lgan voqeani ipidan ignasigacha aytib berishga oshiqmoqda edi.

Past bo'yli, to'ladan kelgan kulcha yuzli bu ayol har qanday sharoitda ham o'zini yo'qotmas, bu xususiyati boshqalarda unga nisbatan ishonch paydo qilardi. Eliza har qanday joyda: mehmonni yoqtirmaydigan, besaranjom bo'lib yotgan yerda ham o'zini xuddi o'z uyidagidek his etardi. U paydo bo'lgan joyda har qanday tartibsizlik, yuvuqsiz narsalar, notinchlik va noqulayliklar ko'zdan g'oyib bo'lgandek tuyulardi. Hayotga moslashmagan, har narsadan hadiksirayveradigan Ismani uchun bunday xotinning yo'liqishi Tangrining noyob bir sovg'asi. Ularning fe'l-atvorlari mos kelmasa-da, lekin bir-birlariga bo'lgan muhabbatlarining cheki yo'q. Elizaning o'rta maktab bilan chegaralanib qolishi va

erining qilayotgan ishlaridan tamoman bexabarligi ularning baxtli turmushlarining asosiy sabablaridan biri. Eliza Ismanini daho deb bilgani uchun ham erining ishlariga aralashavermasdi. Faqat u erining yarim tungacha ishlashiga qarshi edi, xolos.

Ismani dahlizga kirishi bilanoq beliga peshband taqqan Eliza qo'lida qoshiqni o'ynatgancha uning istiqboliga yugurib chiqdi-da: – Gapirma. Men hammasini bilaman. Senga yangi ish taklif etishgan, – dedi.

– Sen qayerdan bilasan? – hayron bo'lib so'radi Ismani.

– Azizim, chehrangga bir qarashning o'ziyoq kifoya. Xuddi Avliyo Yelena oroliga jo'nab ketayotgan Napoleonning o'zginasisan.

– Tavba, senga kim aytdi?

– Xo'sh, menga nimani aytishi kerak?

– Avliyo Yelena haqida?

– Tavba, seni haqiqatan ham Avliyo Yelena oroliga jo'natishyaptimi? – deya Eliza qoshini chimirib qo'ydi.

– Ha, shunga o'xshash... Iltimos, birovga og'zingdan gullab qo'yma. Mabodo, birov eshitgudek bo'lsa, ko'ngilsizlik ro'y berishi mumkin.

Shu gapdan so'ng Ismani shartta ortiga o'girildi-da, hozirgina o'zi yopgan eshikni qayta ochib, zinapoyaga chiqdi va hadiksirab pastga qarab qo'ydi.

– Senga nima bo'ldi?

– Nazarimda, qadam tovushi eshitilgandek bo'ldi.

– Eshitilsa nima bo'пти?

– Gapimizni boshqa birov eshitmasligi kerak.

– Ermann, meni qo'rqityapsan... Nahotki, gaplaring shu darajada jiddiy bo'lsa? – kulib dedi Eliza. – Qani,

yur oshxonaga. Hammasini bir boshdan gapirib berasan. U yerda bizni hech kim eshitmaydi, xotirjam bo'l.

Ismani fikrini bir joyga jamlab olgach, Jakinto bilan bo'lgan suhbatni xotiniga bir boshdan so'zlab berdi.

– Demak, sen rozi bo'lding, shundaymi?

– Bu gapni qayerdan olding?

– Hoy, azizim, sen rad javobini bera olarmiding, deyman-da!

– Nima, maoshga shama qilyapsanmi? – xafa bo'lib so'radi Ismani, chunki u o'zini har qanday puldan ustun qo'yardi.

– Maoshning nima aloqasi bor? Burch... Muhim topshiriq... Vatanga sodiqlik... Ular seni qay yo'l bilan ilintirishni yaxshi bilishadi. Senga ta'na qilmoqchi emasman. Xudo asrasin... – shunday deya xotini kulib yubordi. – Oyiga olti yuz mingdan ortiq va yana universitetdagi maoshning ham saqlanib qolishi!

– Tavba, hammasini hisoblab ham chiqdingmi? – chiroyi ochilibroq so'radi Ismani.

– Sen bunday pullarni tushingda ham ko'rmagansan. Hamkasblaringni ko'z oldimga keltiryapman, barchasi hasaddan kuyib o'ladi. Qiziq, bu qanday ish bo'ldi ekan-a?

– Bilmayman. Menga hech narsa demadilar.

– Agar shu darajada maxfiy bo'lsa, unda atom bombasi bilan bog'liq bo'lsa kerag-ov... Sen u haqda tushunchaga egamisan? Bilishimcha, bu sening sohang emas, to'g'rimi?

– Bilmayman... Hech narsani bilmayman.

Eliza o'yga toldi.

– Ha-a... Sen fizik emassan-ku. Agar ular seni tanlagan bo'lsalar...

– Bu hech narsani bildirmaydi. Atom qurilmasida ham, ayniqsa, loyihalash paytida ham mutaxassis kerak bo‘lib qolishi mumkin...

– Demak, atom stansiyasi ekan-da. Xo‘sh, qachon?

– Nima qachon?

– Ketishingni aytyapman?

– Bilmayman. Hali rozilik berganimcha yo‘q.

– Hozir rozilik bermagan bo‘lsang ham, baribir rozi bo‘lasan. Sen faqat bir sabab bilan rozi bo‘lmasliging mumkin.

– Qanday sabab bilan?

– Mensiz, bir o‘zing borishga to‘g‘ri kelganida, tushundingmi? – kulib qo‘ydi Eliza.

– U yerlarning tabiatini juda go‘zal deb ta‘riflashyapti, – dedi Ismani xotiniga.

III

Iyun oyning boshlarida Ismani xotini bilan mudofaa vazirligi avtomashinasida „36-harbiy zona“ tomon yo‘lga tushdilar. Mashinani yosh askar boshqarib borardi. Ularga Bosh shtabdan kelgan o‘ttiz besh yoshlar chamasidagi sinchkov bit ko‘zi kulib boquvchi kapitan Vestro hamrohlik qilardi.

Yo‘lga chiqish oldidan er-xotin Ismanilar qachonlardir Eliza dam olgan mashhur kurort joylashgan Tekserud vodiysiga ketayotganlarini bilib qoldilar. Bundan o‘zga hech narsadan xabarlari yo‘q edi. Vodiyning shimoliy tarafida keng tizilgan tog‘lar yastanib yotardi. Hoynahoy, tog‘lar ortida yoki o‘rmon ichida yashovchi mahalliy aholini ko‘chirib, harbiy bazaga aylantirilgan biron obod qishloqqa yuborishgan bo‘lsa, ajab emas.

– Kapitan? Bizni qayerga olib ketyapsiz? – so‘radi Ismani xonim.

Vestro, go‘yo ortiqcha so‘z aytib yuborishdan cho‘chigandek, ehtiyotkorlik bilan asta so‘zlay boshladi:

– Manavi yerga, Ismani xonim, – dedi qo‘lidagi mashinkada yozilgan qog‘ozni ko‘rsatib, lekin u qog‘ozni ayolga tutqazmadi. – Bizning qayoqqa borishimiz shu yerda ko‘rsatilgan. Bugun oqshom Kreaga qo‘namiz. Ertaga sakkiz-u o‘ttizda yo‘lga tushamiz. Avtostra bo‘ylab Sant-Agostinogacha boramiz. Undan so‘ng harbiy chegara bo‘ylab yo‘lga tushamiz. Men sizlarni nazorat punktigacha kuzatib qo‘yaman. Bu esa menga huzur va sharaf bag‘ishlaydi. O‘sha yerga yetib borganimizda vazifam nihoyasiga yetadi. Sizlarni olib ketish uchun boshqa mashina keladi.

– Kapitan, siz u yerda avval bo‘lganmisiz?

– Qayerda?

– 36-zonada.

– Yo‘q, bo‘lmaganman.

– U yerda nima bor? Atom stansiyasimi?

– Atom stansiyasi... – tushunarsiz ohangda gapirdi haydovchi. – Professorga, hoynahoy, bu juda qiziq bo‘lsa kerak...

– Men sizdan so‘rayapman, kapitan.

– Mendan? Kechirasiz, bundan mutlaqo bexabarman.

– Juda jumboq-da. Qiziq...

– Siz hech narsani bilmaysiz, erimning ham, vazirlikning ham hech narsadan xabari yo‘q. Vazirlikdagilar nima ishligini aytishmagan, to‘g‘rimi, Ermann?

– Aytmadilar? Nega? – e‘tiroz bildirdi Ismani. – Ular men bilan iltifotli so‘zlashdilar.

Vestro sezilar-sezilmas miyig‘ida kulib qo‘ydi.

– Mana, ko‘ryapsanmi, – dedi Eliza, – men haqman.

– Haqman deysanmi, azizam? Nimada haqsan?

– Seni atom bombasi yasashga taklif etmoqchi, de-
yapman.

– Lekin kapitan bu haqda og‘iz ochmagandi.

– Bo‘lmasa 36-hududda nima bilan shug‘ullanishadi,
a? – o‘jarlik bilan o‘z so‘zida davom etardi Eliza.

– Morra, ehtiyot bo‘l! – qichqirdi kapitan ehtiyot-
korlikni unutgan haydovchiga. Chunki ular tor yo‘lda
katta yuk mashinasini quvib o‘tayotgan edilar. Kapitan
o‘rinsiz xavfsiragan edi. Yo‘l ravon, tekis edi. Qarshi to-
monda mashina ko‘zga tashlanmasdi.

– Men ham shuni aytyapman-da, – gapida davom etar-
di Eliza Ismani, – agar atom bombasi bo‘lmasa unda nima
bilan shug‘ullanishadi? Nega bizdan buni sir tutishyapti?
Mayli, harbiy sir bo‘la qolsin, ammo bizlar, menimcha...
Axir biz o‘zimiz aytilgan hududga ketyapmiz-ku...

– Demak, sizning fikringizcha...

– Menimcha emas, men shunchaki so‘radim-da.

– Ismani xonim, – o‘ylab gapirishga harakat qilardi
kapitan Vestro, – manzilga yetib borguningizga qadar
sabr-toqat qilishingizga to‘g‘ri keladi. Ishoning, men
sizga hech narsa deyoilmayman.

– Lekin siz xabardorsiz, topdimmi?

– Hurmatli xonim, boya sizga aytganimdek, u yerda
biron martayam bo‘lmaganman.

– Ha. Lekin siz u yerda nima ish bajarilishini bilasiz,
to‘g‘rimi?

Ismani yuragi g‘amga to‘lib, bo‘layotgan gaplarga
jim quloq solib borardi.

– Meni rasmiyatchi deb o‘ylamang-u, bu yerda uch
holatning biri bo‘lishi ehtimol... balki, biz boradigan yer

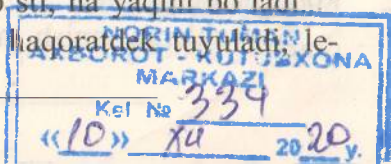
maxfiy emasdir, ammo men mutlaqo tanish emasman, balki, tanishdirman ham, lekin u maxfiy yoki... obyekt maxfiydir, ustiga-ustak, men u bilan tanish emasman. O'zingiz tushunasiz, har qanday holatda ham...

– Ammo siz bizga bu uch holatdan – qaysi biri haqida gap ketayotganini tushuntirib berishingiz mumkin-ku.

– Barchasi maxfiylik darajasiga bog'liq, – dedi zo-bit. – Agar birinchi darajali maxfiylik bo'lsa, ko'pincha tezkorlik rejalari bilan bo'lib turadigan holat, rejim talablariga muvofiq maxfiylik, hatto obyektga qisman aloqasi bilvosita va manfiy shaklda bo'lsa ham maxfiylik tegishli bo'ladi. „Manfiy shakl“ deganda nima-ni tushunish kerak? Bu degani shuki, agar biror kimsa sirdan voqif bo'lsa-yu, lekin uning tafsilotlarini bilmasa, unda unga o'zining bexabarligini oshkor qilish ham man etiladi. Ismani xonim, e'tibor bering-a, bir qarashda bunday cheklash bema'ni bo'lib ko'rinishi mumkin, lekin bunday qilishga jiddiy asoslar bor. Misol uchun bizning holatimizni va 36-harbiy zonani olib ko'raylik. Mana, men unga aloqam yo'qligini aytib o'tdim. Mening unvonim va lavozimlik vazifalarimga ko'ra, bunday axborot uncha arzimaydigan darajada bo'lsa ham bunga qiziquvchilar uchun ma'lum darajada asqatishi mumkin...

– Lekin sizga bizning kim ekanligimiz ma'lum-ku! – xitob qildi hafsalasi pir bo'lgan Ismani xonim. – Siz bizga hamrohlik qilayotganingizning o'zi shubhamizni yo'qqa chiqaradi.

– Menimcha, siz harbiy maktabda bo'lmagan-ga o'xshaysiz? U yerdagi katta xonada quyidagi shior osib qo'yilgan: „Sirning na do'sti, na yaqini bo'ladi.“ To'g'ri, bunday ishonchsizlik maqoratdek tushuladi, le-

kin... – Ortiq tushuntirishdan zobit charchadi, shekilli, oxiri butunlay jim bo‘lib qoldi.

Ismani xonim xandon otib kulib yubordi:

– Boshqacha qilib aytganda, siz bu harbiy zona haqida bizga so‘zlab bera olmasligingizni yoki buni istamayotganingizni odob bilan tushuntiryapsiz.

– Lekin, Ismani xonim, gapimning boshida men bilaman, deb aytganim yo‘q, – odatdagi og‘ir-vazminlik bilan dedi kapitan.

– Mayli-mayli, hechqisi yo‘q. Azbaroyi qiziqqanimdan so‘ragandim-da. Meni kechiring, kapitan.

Kapitan indamadi.

Oradan besh daqiqa o‘tgach, Ismani jur‘atsizlik bilan:

– Ko‘nglingizga olmang-u, kapitan, siz hozirgina uch holat haqida gapirdingiz, yanglishmasam, to‘rtta, shekilli. Boradigan yerimiz maxfiy bo‘lmasa, siz u yer bilan tanish bo‘lishingiz mumkin-ku.

– Bu holatni men hisobga olganim yo‘q, chunki uni eslashning o‘zi ortiqcha.

– Ortiqcha deysizmi?

– Ha. Bunday holatda... agar boradigan yeringizni bilganimda allaqachon sizlarga gapirib bergan bo‘lardim. Morra, ehtiyot bo‘l!

Haydovchini ogohlantirishga hojat yo‘q edi: ular yaqinlashib qolgan burilish juda keng bo‘lib, mashina tezligi soatiga oltmish kilometrdan ortiq emasdi.

IV

Ertasi kuni ular mashinada Tekserut vodiysi bo‘ylab ko‘tarila boshladilar.

Sayyohlarga tanish, atrofi o‘rmon bilan qoplangan

Oltro darasigacha yo‘l tekis, ravon edi. Asta-sekin yo‘l torayib, ilonizi shakl oldi. Bu, tabiiyki, yurishni xiyla qiyinlashtiradi.

Yon-atrof chakalakzorga aylanib borar, uylar esa onda-sonda ko‘zga tashlanardi. Mahalliy aholi kam uchrardi. Vodiy uzra quyosh charaqlab turardi. Bu yerlarda shamol faqat bir tomonga esishi sababli daryo labidagi daraxtlar o‘sha tarafga qiyshayib o‘sgandi. Oldinda tog‘lar salobat-la qad rostlagan. Uch yo‘lovchi yo‘lda miq etmay ketib borardi. Kulrang pag‘a-pag‘a bulutlar bir maromda ko‘kda suzib ketmoqda. Pastdagi tog‘tizmalari uzra muallaq osilgan bulutlar dara tomon cho‘zilib ketgandi.

– Hali uzoq yuramizmi? – deb dam-badam savol berardi Ismani.

– Yo‘q, ko‘p yurmasak kerak, bu yerlarga mening ham birinchi kelishim, – javob berdi Vestro.

– Necha kilometr qoldi ekan?

– Yaqinlashib qoldig-ov.

Hamrohlar yo‘lning ayrilish joyiga yetib keldilar. O‘ng tarafga ketadigan yo‘l dara tomon kirib borardi. Tarvaqaylab o‘sgan archalar bilan qoplangan tik qoyalar orasidan Ismanining ko‘zi oq toshlardan qad ko‘targan kalla suyagi shaklidagi qo‘rg‘onga tushdi. Bu manzara Ismanining ruhini tushirib yubordi. Belgilangan manzil shu bo‘lsa, hech qachon bu yerda qolmayman, degan fikr o‘tdi uning xayolidan. Shundan so‘ng: hozir o‘ngga – dara tomonga burilamiz, deb o‘yladi. Biroq mashina to‘g‘riga qarab yo‘l soldi.

Oradan chamasi yarim soatlar o‘tgach, tog‘larning orasidagi yo‘l biroz kengaydi. Bu yerlarda havo ochiq bo‘lib, vodiy ham ularni kulib qarshi olganday yastanib

yotardi. Mashina mo'jazgina benzin quyish shoxobchasi oldida to'xtadi. Barchalari charchoqni yozish va bir finjondan qahva ichish maqsadida mashinadan tushdilar.

Kapitan biroz narida turganidan foydalanib, Ismani o'rta yashar, muloyim chehrali benzin quyuvchiga murojaat etarkan, tog' tomon ilonizi bo'lib chiqib ketgan yo'lni ko'rsatib:

– Atom stansiyasiga shu tomondan yuriladimi? – deb so'radi.

– Atom stansiyasi deysizmi? – benzin quyuvchi, go'yo najot so'rayotgandek, atrofga olazarak alanglab oldi-da:

– Bundan xabarim yo'q, – dedi.

– Lekin u haqda sen biron narsa eshitganmisan? – Ular tomon Vestro yaqinlashib kelmoqda edi.

– Har xil mish-mishlar yuradi. Ob-havoyam o'z-o'zidan... Ob-havo...

– Nima, ob-havo?

– Ob-havo o'zgardi, deyaipman. Hozir yaxshi. Yomg'ir ham tindi.

U kulib yubordi.

Yorug' dunyoning bu xilvat puchmog'ida yashovchilarning tabiiy ehtiyotkorliklarini hisobga olganda, bunday javobni kutish bor gap edi. Ismanini hayron qoldirgan narsa – bu tasdiqlovchi javob edi. Unga ishonsa bo'larmikan? Ismani ko'z qiri bilan ilg'ab oldimi yoki unga shunday tuyuldimi, har holda u kapitan bilan til biriktirgandek, tirjayib qo'ydi. Lekin Vestro bunga parvo ham qilmadi.

Ular yana mashinaga o'tirganlaridan so'ng, Vestro haydovchiga bir nima deb g'o'ldiradi. Haydovchi vodiy

bo‘ylab yo‘lda davom etish o‘rniga mashinani burib, ortga qayta boshladi.

– Nima gap, tinchlikmi? – so‘radi Ismani xonim.

Vestro dona-dona qilib tushuntirdi:

– Meni kechirasizlar. Bu yerga birinchi bor kelishim.

Shuning uchun yo‘lning ayrilish joyini ko‘rmay, o‘tib ketibman.

– Qanday ayrilish joyini? – bezovtalanib so‘radi Ismani ko‘ngliga o‘tirmagan darani eslab.

– Uch-to‘rt kilometr naridan burilib olishimiz kerak ekan.

Barchalari jim bo‘lib qoldilar. „Hoynahoy, men-ga yoqmagan o‘sha yer bo‘lsa kerak“, o‘yladi Ismani. „Men o‘shandayoq tushungan edim, ko‘nglim sezibdi. O‘lib qolsam ham bu yerda qolmayman“.

– Kapitan, – dedi Ismani bir necha daqiqadan so‘ng. – So‘raganni aybi yo‘q. Agar men...

– Xo‘sh, xo‘sh, qulog‘im sizda, professor, – uning ikkilanayotganini sezib, hozirjavoblik bilan dedi u.

– Agar men... shunchaki taxmin qilib ko‘rsak... agar, kutilmaganda fikrim o‘zgarib, hoziroq kelishuvdan voz kechsam nima bo‘ladi?

– Unday bo‘lsa, – o‘ziga xos sovuqqonlik bilan dona-dona qilib dedi Vestro, – men sizning ixtiyoringizdaman, xohlasangiz, uyingizga olib borib qo‘yishim mumkin.

– Shunday hollar ham bo‘lganmi?

– Bilmadim. Menga topshiriq berilgan. Siz, professor, to‘satdan...

– Senga nima bo‘ldi, Ermann, – kulib so‘radi xotini. – Tag‘in miyangga qanday fikr kelib qoldi, a?

Xotinining gapi Ismanining qulog'iga kirmasdi. Kapitanning javobi uni sarosimaga solib qo'ydi.

– Demak, – dedi u, – so'nggi daqiqada ham bu taklifga rad javobini berishim mumkin ekan-da?

– Bunday holda, professor, sizning roziligingiz hisobga olinadi va vazirlik... Menimcha, sizning istagingiz ixtiyoriy, majburiy emas...

– Kapitan, to'g'risini aytsangiz, hamkasblarimdan birontasi bunday ishdan bo'yin tovlaganmi?

– Bilmadim. Bo'yin tovlagan deb aytolmayman. Bunaqasini eshitmaganman ham. Sizga aytyapman-ku, u yerga o'zimning ham birinchi marta borishim.

Ismani qanday qarorga kelishni bilmay, ikkilanib, jim bo'lib qoldi. Shuncha yo'l bosib kelib, endi ortga qaytish g'alati va kulgili hol bo'lur edi – axir u yosh bola emas-ku! Odamni yutaman deb savlat to'kib turgan sovuq qoyador darani yomon ko'rib qolgandi. Shunday bo'lsa-da, Ismani bir qarorga kelishga oshiqmadi. U taxmin qilganidek, mash'um dara boshlanadigan yerga kelganda mashina yurishini sekinlatdi.

– Biz shu yoqqa yurishimiz kerakmi?

– Yo'g'-e, – javob qildi Vestro, – mutlaqo boshqa tomonga yuramiz, – shunday deya Vestro qarama-qarshi tomonda joylashgan qiyalikni ko'rsatdi.

Er-xotin Ismanilar o'ng tomonga nigohlarini tikdilar. U yerda asosiy yo'l bilan yonma-yon boshlangan vodiydagi daryo va ko'prikn ko'rdilar (aniqrog'i, bu yerda toshlarga to'lib ketgan keng daryo sayozlanib oqmoqda edi).

Qarama-qarshi tarafdagi daraga nisbatan bu vodiylar keng, yam-yashil bo'lib, ko'zni quvnatardi. Tartibsiz holatda bir-biriga tutashgan o'rmon va yaylovlar pastqam

tepaliklargacha borib taqaladi. Bu go‘zal vodiyning ichkarisiga kirib borishar ekan, uzuq-yuluq tog‘ tizmalari ko‘zga tashlana boshladi. Bu yerdagi tog‘lar ko‘rkamroq ekanmi, yo oftob bu yerda boshqacha nur sochar ekanmi, har holda, Ismanining ko‘nglidagi g‘ashlikdan asar ham qolmadi.

V

Ortidan yassi tepalik ko‘rinib turgan yo‘l birdan kengaya boshladi; ana shu yerda nazorat punkti joylashgan edi: shuningdek, uncha katta bo‘lmagan kazarma ham bo‘lib, antenna va bayroq ham ko‘zga tashlanardi. Kazarma oddiy yog‘och to‘siq devor bilan o‘rab olingandi, sal narida bir stol va tashlandiq it katagi bor edi.

Bu yerning tabiati nihoyatda go‘zal va so‘lim. Tekserut vodiysi tomon cho‘zilgan o‘rmonlar, vodiylar nihoyasida yaraqlab oqayotgan daryo, ajoyib sohil, katta yo‘l, u yer-bu yerda qad ko‘targan uychalar, havoda muallaq osilib turgan g‘ubor, xullas, tog‘ joylarga xos va mos bo‘lgan sokinlik va shinamlik mujassam.

Orqa tomondagi manzara butunlay buning aksi. O‘rmon o‘rnini betartib sochilib yotgan qoyalar egalladi, ularning usti yovvoyi o‘tlar va butalar bilan qoplangan edi; undan u yog‘i – bo‘shliq joylar. Atrofdagi qiya tog‘ devorlari umumiy go‘zal manzarani buzib turardi, bu holat kishiga ma‘yuslik bag‘ishlardi.

Er-xotin Ismanilarni navbatchi leytenant Trotsdem kutib oldi. Bularning kelishidan avvaldan xabardor bo‘lganligi uchun u mehmonlarga tushlik tayyorlash haqida buyruq bergandi.

Nazorat punktida biroz ushlanib qolishlariga to‘g‘ri keldi. Kapitan Vestroning yopiq harbiy zonaga kirishi

uchun ruxsatnomasi yo'q edi. Ismanilar ketayotgan Markazdan ularni olib ketish uchun boshqa mashina kelishi kerak ekan. Leytenantning gapiga qaraganda, mashina tayyor ekan-u, lekin yana bir odamning – muhandis Strobele ayolining kelishini kutib turishlari va ular birgalikda Ismanilar bilan so'nggi yo'lni bosib o'tishlari lozim edi.

Qanaqa Strobele? Leytenantning mujmal tushuntirishidan Ismani hoynahoy Strobele yuqorida ishlaydigan katta amaldorlardan biri bo'lsa kerak, degan xayolga bordi. Uning ayoli bilan Ismanilarning kelishi bir vaqtga to'g'ri kelishi shunchaki benzinni tejash maqsadida emas, balki qattiq qo'riqlanayotgan zona chegarasidan o'tishlarini imkon qadar kamaytirish zarurati yuzasidan qilingan edi. Er-xotin Ismanilarni oshxona vazifasini o'taydigan torgina kazarmaga joylashtirdilar. Bu yerda boshqa harbiylar ham xizmat qilardi. Ular kichik leytenant Pikko, katta serjant Ambrozini, katta serjant Introtssilardan iborat.

Xizmat yuzasidan zudlik bilan ortiga qaytishi kerakligini aytib, kapitan Vestro ular bilan xayrlashdi. Uning bu yerlardan tezroq ketishga oshiqayotganligi shundoqqina sezilib turardi.

Vestroning jo'nab ketishi Ismanining oddiy hayot bilan bog'lab turgan so'nggi rishtalarini uzib yubordi. Endi yangi sarguzashtlar boshlanayotgan edi. Atrofida bo'layotgan gaplardan Ismanining bezovtaligi yanada oshib borardi.

Shu ondayoq Ismani na leytenant Trotsdeam, na Pikko va boshqalar bu tepalikda nima bo'layotganidan mutlaqo bexabar ekanliklarini tushunib yetdi. Son jihatdan uncha katta bo'lmagan harbiy garnizon 36-zo-

na atrofida joylashgan boshqa nazorat punktlari bilan birgalikda faqat qo‘riqlash vazifasini bajarar ekan. Bu yer tashqi to‘siq hisoblanib, uning vazifasi zonaga begonalarni kirishiga yo‘l qo‘ymaslik va atrof-hududni nazorat qilishdan iborat. Garnizon zobitlari va askarlari markazga bo‘ysunmas, zonaga kirish huquqiga ega emasdilar, shu bilan birga u yerda bo‘layotgan ishlardan ham bexabar bo‘lgan.

Ularga qattiq qo‘riqlash tayinlangandi. Ammo bu hududning maxfiyligi va unda qanday sir yashirinligidan o‘zlari ham bexabar edilar. Qiziq, qanday stansiyasi qurilayotganmikan?

– Professor, Xudo xayringizni bersin, mendan hech narsani so‘ramang, – dedi leytenant Trotsdem. – Agar sizgaki noma‘lum bo‘lsa... Men bu yerda besh oydan buyon ishlayapman. Kelgan kunim nimani ko‘rgan bo‘lsam, bundan ortig‘ini bilmayman. Ular nimani maxfiy tutishyapti o‘zi, hayronman. Sir... sir... atrofimiz sirsinoatga to‘la... Bu qandaydir shaytonning vasvasasiga o‘xshaydi. O‘z-o‘zidan ma‘lumki, har birimiz nimadandir gumon qilamiz. Bema‘ni o‘y-xayollarga berilamiz... Bir narsani aytishim mumkin: menga omad kulib boqdi, deb hisoblang, professor. Bir necha soatdan so‘ng manzilga yetib borgach, hamma narsadan xabardor bo‘lasizlar. Hech narsa aytmayotganingiz bizni qiziqitirmaydi. Bizning vazifamiz qo‘riqlash va nokerak joyga burnimizni tiqmaslikdan iborat. Shundaylikka shunday-ku, faqat ikki qadam narida turib, hech narsadan xabarimiz yo‘q-da. Manavi qoyalarni ko‘ryapsizmi? O‘sha yerga chiqsangiz, dovon ham baland emas, bor-yo‘g‘i yuz metrlar chamasi. Tepadan turib ko‘rish mumkin. Ammo bu man etilgan, bizlarga – harbiylarga bunday qiziqish

qimmatga tushishi mumkin... – deya u miyig'ida kulib qo'ydi. – Va shunga qaramasdan... Bir so'z bilan aytganda, qo'l ostimda qirqqa yaqin askar bor, qo'shimcha kuchlar yo'q. Bu yerda ayol zoti yo'q. Buning ustiga harbiy sir. Turli xil taxminlar... Hech bo'lmaganda nimaning qo'riqlayotganimizni bilsak ham mayli edi. Surguning o'zginasi... Shunday bo'lsa-da... Bilasizmi, bu yerdan hech kimning ketgisi yo'q. O'lgudek zerikarli, kuning bir xil kechadi, qizlarning ko'rinishi qanday ekanligini ham unutib yuborganmiz... Eliza xonim, hozir siz, – murojaat etdi u Eliza Ismaniga qarab, – siz men uchun, bilmayman, nima bilan qiyoslash mumkin, go'yo osmondan tushgan... Ammo bu yer bizga juda yoqadi. Kayfiyatimiz a'lo, ishtahamiz joyida. Siz bu holatni tushuntirib bera olasizmi?.. Xonim, men oddiy odamman... ammo sizga aytsam... agar bu yerda atom stansiyasi bo'lsa, unda bu juda g'alati.

– G'alati?

– Bu yerda sodir bo'layotgan ishlar juda ham g'alati...

– Tavba, nimalar bo'lyapti-a? Nimalar? – hayajonlanib so'radi Ismani.

– Bu qanaqasi, leytenant, – qo'rquvga tushgan erini ko'rib, gapga aralashdi Eliza, – leytenant, axir harbiy sirni saqlashingiz kerak emasmi? Nega siz bularning barchasini xotirjam so'zlab beryapsiz? Lekin, biz ikkimiz josus emasligimizga kim kafolat bera oladi?

Trotsdem kulib yubordi.

– Yo'q, baxtimizga, bunga bizning hech qanday aloqamiz yo'q... Sir anavi kazarma ortidan boshlanadi. Biz bo'lsak undan chetdamiz... Bizga ana shu sir yetishmay turgandi. Agar biz hech narsadan voqif bo'lmasak,

ana shu hech narsa haqida istagancha fikr bildirishimiz mumkin.

Eliza Ismani uni javrashdan to'xtatib bo'lmasligini tushundi. Leytenant tinmay javragani-javragan. Va nihoyat, besh oy mobaynida to'yib gapirib olayotganiga o'zi ham ishonmayotgandi, chog'i. Uning gaplari uzuq-yuluq, aqlga to'g'ri kelmaydigan – ehtimoldan uzoq gaplar edi.

VI

– Markazning qurilishi, – leytenant o'z hikoyasini shunday boshladi, – bundan o'n yil avval boshlangan edi. Zona atrofi o'rab olindi. U yerga yuzlab, balki, minglab ishchilar va mutaxassislarni olib keldilar, ularni baraklarga joylashtirdilar. Poydevor uchun chuqur qazish ishlari boshlanib ketdi, avvaliga hamma u yerda gidroelektrostansiya to'g'oni qurilsa kerak, deb o'yladi. Haqiqatan ham elektrostansiya bilan to'g'on qurildi, shu bilan bir vaqtda, qandaydir korxonaning, hatto bir necha korxonalarining devorlari qad ko'tara boshladi. Qattiq nazorat o'rnatildi. Mehnat staji besh yildan kam bo'lmagan ishchilar zavod va to'pxonalardan olib kelindi. Qurilish maydonlari bir-biridan ajratilgan holda qurildi, ularning har birida ishlar alohida olib borilardi. Bunga sabab, hech kim umumiy rejani payqab qolmasligi uchun qattiq nazorat qilishardi.

Sakkiz yil davom etgan qurilishdan so'ng, deyarli barcha ishchilarni bu yerdan olib ketdilar. Ulardan ozginasi shu yerda qoldi. Agar bu atom zavodi bo'lsa, u avtomatik ravishda ishlagan bo'lar, ishchilari ham ozgina bo'lardi. Unda bu zavodmikan-a? Trotsdemning fikricha, yuqoriga katta miqdorda elektr uskunalari kel-

tirilgan ekan, lekin ular qanday uskunalar, nimalarga ishlatilishidan uning xabari yo‘q edi.

Qurilish bitgach, hamma yoqda osoyishtalik hukm sura boshladi. Korxonada qurilib bitgan, deb aytish mumkin edi.

Lekin zavod ishga tushdimi? Bu jumboq: korxonaga tushib-chiqadigan yuk mashinalari barmoq bilan sanarli, bu esa chiqarilayotgan mahsulot nihoyatda oz yoki umuman yo‘qligidan dalolat berardi. Aslida xomashyoni o‘sha yerning o‘zidan olishlari, chiqarilayotgan mahsulotlarni o‘sha yerda saqlashlari mumkin. Boshqa taxminga ko‘ra, bu korxonada hech qanday mahsulot chiqarmay, balki faraz qilish qiyin bo‘lgan boshqa bir faoliyat bilan shug‘ullansa kerak.

Trotsdem turli sabablar bilan tepalikka dam ko‘tarilib, dam qaytib tushayotgan ishchilar bilan tez-tez gaplashib turardi. Ammo bu suhbatlardan biron narsa bilib olish amrimahol. Odamlar qat‘iy ogoh qilingani sabab tillariga ehtiyot bo‘lardilar, lekin qancha sir saqlamasinlar, bu yerdagi ishlar haqida aniq tushunchaga ega emasdilar.

Trotsdem faqat bir muhim ma‘lumotni bilishga muvaffaq bo‘lgandi. Aynan rahbariyat va bosh texnik mutaxassislardan tashqari qolgan ishchilar bu yerdagi olib borilgan ishlarning boshidan oxirigacha ishtirok etishmagan. Ko‘pi bilan ikki yil o‘tgandan so‘ng barcha ishchilar almashtirib turilardi, shuning uchun ham ulardan birontasi bu yerda olib borilayotgan ishlar haqida to‘la ma‘lumotga ega emasdi.

Leytenant Trotsdemning fikricha, 36-zonaning tashqi chegarasida joylashgan garnizondagi ba‘zi bir hollar va olib borilayotgan ishlarni tushunmasalar-da, ularni ku-

zati qiziq ko'ringan edi; qiziqligining asosiy sababi tirik guvoh bo'lganligida. U yana quyidagilarni hikoya qilib berdi:

Garnizon zobitlari va soldatlari tik qoyalar bo'ylab tortilgan tikanli sim to'sig'idan 36-zona hududiga o'tishlari qat'iyan man etilgandi. Har qanday shubhali odam yoki kichik bir hodisa haqida ham radiouzatgich yoki telefon orqali Markaz qo'mondonligiga zudlik bilan xabar berish ularning vazifasiga kirardi. Buni qarang-a! Oxirgi vaqtlarda ogohlikni oshirish to'g'risidagi yuqoridan kelayotgan talablar shunday ko'payib ketdiki, go'yo har daqiqa dushman hujum qilib qolishi mumkindek edi. Mana bu ish juda g'alati tuyulardi. Har safar patrul yoki joylardagi nazoratchilar ko'pincha o'rmonchilar yoki ovchilarni payqab qolgudek bo'lsalar, bu haqda radio orqali va ketma-ket uch marotaba hushtak chalib xabar berganlarida, kimdir bu haqda avval xabar berilganligini bilib olardilar. Markazdan Rio-Sprea vodiysidagi yetmish sakkizinchi kvadratning o'ng sektori ustidan nazorat kuchaytirilsin (hududning topografik xaritasi raqamlangan kvadratlarga bo'lib chiqilgan edi) degan buyruq kelgan edi. Aynan shu yer hozirgina askarlar noma'lum kimsani payqab qolgan yer bo'lib chiqqan.

Ba'zi holatlarda: „Ikki noma'lum kimsa o'ninchi kvadratdagi qoyalar ostidan ketib bormoqda. Inobatga olinsin“, degan ma'lumot olinardi.

Soqchilar o'tib borayotganlarni payqamagan hollar ham bo'lardi. Trotsdem o'z-o'ziga bu nimani anglatadi, degan savolni berardi. Nahotki, ko'zga ko'rinmas kimsa ham ular bilan birgalikda garnizonni qo'riqlasa va ular dan avval axborotni tezkorlik bilan aniq yetkazsa? U kim o'zi? Qayerdan kuzatadilar? Axir garnizon atrofida

shubhali hech kimni ko'rmagan edi-ku? Qiya qoyalar yon-verida ham soqchilar ko'rinmasdi. Markazda sehr-garlar o'tiribdimi ekan-a?

– Leytenant, lekin siz o'zingiz, – bo'sh kelmasdi Ismani, – tepadagi qurilmani o'z ko'zingiz bilan ko'rganmidingiz?

– Biron martayam ko'rgan emasman. Aytdim-ku, bizni u yerga yaqinlashtirmaganlar deb, biz faqat tog' va o'rmonlarni ko'ramiz. Bir kilometr uzoqlikda joylashgan farishtalar vodiysida u-bu narsani ko'rsa bo'lardi, xolos.

– Aynan nimani?

– Kim biladi deysiz... Devorning bir qismini – na oyna, na teshik bor. Devor ortida radionikiga o'xshash baland antenna bo'y cho'zib turibdi, uning uchida esa qandaydir dumaloq narsa bor.

– Dumaloq narsa?

– Ha, shunday. Uni qimirlaydi, deb aytgandilar.

– Qanday qimirlaydi?

– O'z o'qi atrofida aylanarmish.

– Nima uchun?

– Mendan so'rayapsizmi?

– Bu jumboq. Bu yerdagi hamma narsa tilsim qilingan kabi jumboq.

– Siz u yerda atom qurilmasi bor deb o'ylamaysizmi?

– Aytadiganimni aytdim sizga. Mendek omi bir odam nimani ham tushunardi deysiz... agar bu atom qurilmasi bo'lganida edi, biz orqali turli xil yuklarni olib o'tgan bo'lardilar. So'ngra...

– U yerga faqat shu yo'ldan boriladimi? – so'radi Ismani.

– Yuklar olib o'tish uchun osma ko'prik ham bor.

Ammo undan vagonchalar o'tib turadi, yuklar to'liq ketyaptimi yoki bo'shmi, bizga noma'lum... – deya gapga aralashdi qo'shni stolda jim quloq solib o'tirgan kichik leytenant Pikko. – Siz, yaxshisi, ovoz haqida hikoya qilib bering...

Trotsdem yelkasini qisib qo'ydi.

– Unga quloq solmang, professor, men bunga ishonmayman. Bu ertak bo'lsa kerak. Ko'pgina askarlarimiz qandaydir ovoz eshitilayotganini aytgandilar. Bu ovoz erkaklar ovozigga o'xshamas emish.

– O'sha ovoz tepalikdan eshitiladimi?

– Ha, o'sha tepalikdan.

– Nimalarni gapiradi?

– Hech kim tushunmaydi.

Ba'zilar uni xorijiy tilda gapiradi, shuning uchun tushunib bo'lmaydi deydi. Boshqalar ovoz uzoqdan kelayotgani uchun tushunib bo'lmaydi deyishadi. Shaxsan men uni biron martayam eshitmaganman.

Ismani kichik leytenant Pikko tomon o'girildi.

– Siz-chi, eshitganmisiz?

– Men... menga bir necha bor eshitilgandek tuyuldi...

Ammo to'g'risini aytsam, eshitdim deb aytolmayman ham...

– Ana ko'ryapsizmi? – dedi Trotsdem. – Rostiga kelganda, so'zidan qaytishadi. Har xil mish-mishlar juda ko'p, bu bor gap deb hamma ont ichadi, faqat hech kim ovozni falon kuni, falon soatda eshitdim, deb aytolmaydi. Barchasi uydirma, buning ajablanadigan joyi yo'q: har qanday sir atrofida turli xil ishonib bo'lmaydigan mish-mishlar yuradi.

– Xo'sh, nega itlar haqida so'zlab bermayapsan? – dedi Pikko. – Axir ularni o'zing ko'rgansan-ku.

– Itlar haqida? – qiziqib so‘radi Ismani.

– Ha. Buni gapirmasayam bo‘ladi. Nima desam ekan?.. – dedi Trotsdem.

– Sizlar shu yerda boqadigan itlar haqidami?

– Boqqan edik. Ikkalasi ham bo‘ridek keladigan itlar edi. Lekin ular xizmatga yaramadilar. Ularni bu yerga olib kelishgach, qattiq bezovtalana boshladilar.

– Nima, ular qattiq akillarmidi?

– Yo‘q, qizig‘i shundaki, ular akillamasdi. Uvullardi. Jon-jahdi bilan tepalik tomon talpinardilar.

– Qaysi tepalik tomon?

– Shu yoqqa, qoyalarga qarab. Xullas, ularni kelgan joyiga qaytarib yuborishga majbur bo‘ldik.

– Faqat ularnimi yo boshqalarini hammi?

– Bu yerga kelgan itlarning bari shu holatga tusha boshladi. Hatto serjant Introtssi olib kelgan tulki bolasi ham qoyalar tomonga qarab holdan toyguncha uvullay boshladi...

Shu payt motorning guvullagan ovozi quloqqa chalingi. Mashina tepalik tomon ko‘tarilayotgandi. Strobele xonimni olib kelayotgan mashina kazarma tomon yaqinlashib kelmoqda edi.

VII

Olga Strobele o‘zi bilan birga bu yerga bir dunyo quvonch olib keldi. U oppoqqina, sepkildor, bodomqovoq, g‘uncha labli, malla soch, qadi-qomati kelishgan yigirma sakkiz yoshdagi ayol edi. Ochiq chehrali, bu ayolning kulib turishi o‘ziga yarashib turardi. Beli ingichka bo‘lib, oyoqlari g‘oyatda kelishgan edi. U nihoyatda latofatli, shu bilan birga qaysargina ham. O‘tib ketayotganlar unga albatta bir o‘girilib qarab qo‘yardilar.

Ayol Ismanini ko'rib, darhol so'roqqa tuta ketdi:

– Ayting-chi, siz Tommazeo litseyida dars bermaganmisiz? Bundan o'n bir yil avval.

– Ha, topdingiz. Siz buni qayerdan bilasiz? Men to'rt yil o'sha litseyda algebradan dars berganman.

– Voy, siz-ey! Qani, menga bir yaxshilab qarang-chi! Mening chehram sizga tanish ko'rinmayaptimi?

– Balki... Eslash qobiliyatim sustroq... Ustiga-ustak siz ayollar...

– Olga Kottiniman. Esladingizmi? Iks barobar kvadratdagi ildizdan ikkiga... Siz meni imtihondan yiqitgandingiz. Hozir eslolmayapsiz. Hali ko'rasiz, men sizdan o'chimni olmay qo'ymayman.

– Agar bilganimda edi... agar men oldindan ko'ra bilganimda edi, – dedi Ismani ayolning hazilidan qizarib-bo'zarib.

– Yaxshi-yaxshi, sizni kechirdim. – Ayol Ismanini quchib, ikki yuzidan o'pib ham qo'ydi. So'ng o'girilib, Ismani xonimga yuzlandi-da: – Kechirasiz, – dedi. – Jankarlo meni doimo yovvoyisan deydi... qarang-a, meni imtihondan yiqitgan o'qituvchimni shu yerda ko'rib tursam-a! Yana qayerda deng, kimsasiz joylarda... eringizni ko'rgani ko'zim yo'q edi! Uni qarg'agan ham edim! Hurmatli professor, imtihonni juda qattiq olardingiz o'ziam. Men qattiq iztirob chekkanman... Lekin sizdan o'chimni olmasammi, janob Ismani, ha, so'z berraman bunga.

Olganing bu hazilidan Ismani xonimning jahli chiqqani yo'q. Qaytanga o'zlari bilan bunday ochiq, quvnoq ayolning hamroh bo'lganidan suyundi. Uning bu yerdaligi erini turli xil vahimalardan xalos bo'lishiga yordam beradi ham. Olga Strobele barcha erkaklarga

- yoqsa-da, unga nisbatan erini sirayam rashk qilmadi. U eri Ermanga juda ishonadi. Eliza Olgani so‘roqqa tutdi:
- Turmushga chiqqaningizga ancha bo‘ldimi?
 - Yaqinda uch oy bo‘ladi.
 - Yuqorida yashaysizlarmi?
 - Yo‘q, bu yerga birinchi bor kelishim. Bilasizmi, turmushga chiqib, hali ro‘shnolik ko‘rganim yo‘q. To‘y qilib, o‘n kungina asal oyiga borib keldik, xolos. Ma‘lumotnoma erjonim esa meni beva qilib tashlab ketdi.
 - Ma‘lumotnoma?
 - Bunga e‘tibor bermang. Hazillashib shunday deb atayman. Undan biron narsani so‘rasangiz, zumda tushuntirib berishga suyagi yo‘q. Shuning uchun ham ma‘lumotnoma deyman. Xullas, bir haftadan so‘ng u meni tashlab ketdi. Shoshilinch, mutlaqo maxfiy ish chiqib qoldi, dedi. O‘n yildan buyon yuqorida – Markazda ishlasa ham, hech ishga to‘ymaydi. Mana, endi men ham uning ortidan yugurib yurishga majburman.
 - Qaytanga, endi diydor ko‘rishasizlar.
 - Men bu yerda yigirma kunlar, ko‘pi bilan bir oy bo‘laman. So‘ng ikkimiz birgalikda uyga qaytamiz. Uning aytishicha, bu yerdagi ishini deyarli tugatibdi.
 - Qanday ish ekan? – jur‘at qilib so‘radi Ismani.
 - Kechirasiz, mutlaqo bexabarman, xabarim yo‘q.
 - Korxonada juda katta bo‘lsa kerak?
 - Qanday korxonada?
 - Anavi yuqoridagi-da.
 - Nima? Professor, hali siz u yerda bo‘lganingiz yo‘qmi? – go‘yo qandaydir shubhani sezgandek, boshini biroz engashtirib unga qaradi Olga. – Siz u yerda biron martayam bo‘lmaganmisiz?
 - Yo‘q, biron martayam bo‘lmaganman!

Ismani barcha tafsilotlarni ikir-chikirigacha bilishga oshiqardi. Ammo, ehtiyotkorlik yuzasidan Trotsdem va Pikko huzurida bunday beadab savollarni berishdan o'zini to'xtatib qoldi.

Er-xotin Ismanilar va Strobele xonim Markazdan ularni olib ketishga kelgan mashinaga o'tirayotganlarida qosh qorayib qolgan edi. Mashinani harbiy kishi boshqarib borardi. Ular Trotsdemga eng katta jomadonlarini qoldirib (u ularni boshqa mashinada yetkazishga va'da bergan edi), xayrlashdilar va tepalik tomon yo'l oldilar.

Nazorat punktidan so'ng ilonizi yo'l to'g'rilanib, tepalik tomon chiqa boshladi. Qorong'ulik yon-atrofga o'z chodrinini yoygan, ustiga-ustak, quyuuq tushgan tuman o'rmonni ko'rishga xalaqit berardi. Kutilmaganda sarg'ish tik qoyaga yetganda mashina to'xtab qoldi.

G'ira-shirada tosh devorga o'rnatilgan katta temir darvozani Ismani hadeganda payqamadi. So'ng turgan joylaridan o'ng va chap tarafga uch-to'rt qator qilib tortilgan tikanli sim ko'rindi. Va qandaydir dumaloq shaklda turtib chiqib turgan narsalar – hoynahoy, yuqori kuchlanishli izolyatorlar bo'lsa kerak, ularning diqqatini o'ziga tortdi.

Bu yerda biron jonzot ko'rinmasdi. Yon-atrof sovuq va zax bo'lganidan kishi ko'ziga xunuk ko'rinardi. Haydovchi:

– Bir necha daqiqa kutib turishimizga to'g'ri keladi, – dedi. – Men sizlarni olib kelish uchun ketayotganimda, tunnelni tozalashayotgan edi. Yuqoridan ko'chki tushibdi.

– Bizning bu yerga kelganimizni ularga aytdingizmi? – so'radi Eliza Ismani.

– Aytishimning hojati yo‘q. Ular kelishingizdan xabardor, – dedi soldat.

– Qanaqasiga?

Haydovchi bu ayolning savoliga javob berish kerakmi yoki yo‘qmi deganday unga tikilib qarab qoldi. Ayolga ishonch bildirdi, shekilli, barmog‘i bilan elas-elas ko‘zga tashlanib turgan chorsi darvozani ko‘rsatdi.

Eliza tilini tishlab qoldi. Bu yerda qandaydir suratga oluvchi telekamera yo bo‘lmasa yana biron narsa bo‘lsa kerak, degan xayolga bordi u.

– Men mashinadan tushib, biroz yurmasam bo‘lmaydi, oyog‘im shishib qolibdi, – dedi Olga Strobele.

– Men ham tushaman, – dedi Ismani ham o‘sha o‘sha qiziquvchanlik bilan.

Ular jarlik tepasidagi yo‘l bo‘ylab bir necha metr pastlikka tushdilar. Tuman quyuq bo‘lganidan jarlik tubini ko‘rib bo‘lmasdi. Ko‘zga faqat toshlarning tartib chiqqan joylari-yu aql bovar qilmaydigan yerlarda o‘sgan archalarning uchigina ko‘rinardi, xolos. Olga Ismanini qo‘ltiqlab olgandi, Ismani shu damgacha his etmagan huzurni tuya boshladi. Olga har qanday erkakning his-tuyg‘usini uyg‘otishga qodir ayol edi. Ismani tuman va rutubat, daraxtlardan chiqqan yelimlar hidiga omuxta bo‘lib ketgan atir-upalarning yoqimli isini hidlab borardi.

Olga ataylab qilayotgandek indamay borar, u Ismanining birinchi bo‘lib gap boshlashini kutar, uning sarosimaga tushib qolganidan rohatlanardi. Ismani ortiga qarab qo‘ydi: quyuq tumanda mashina deyarli ko‘rinmasdi.

– Olga xonim, – dedi Ismani nihoyat, – bu yerda gapimizni hech kim eshitmaydi. Kechirasiz, tepada –

Markazda nima bilan shug'ullanishlarini bilsam bo'ladimi?

– Professor, – javob qildi hamrohi sho'xchan. – Birgal meni imtihondan yiqitganingiz yetmaganday, endi ustimdan kulmoqchimisiz?

– Azizam, eringiz qanday ish bilan shug'ullanishi sizga ma'lum-ku, axir.

Ayol xandon otib kulib yubordi.

– Erimmi? Bu sizga ham ma'lum-ku! Professor, agar sizni Markazga yuborishgan bo'lsa, menimcha, siz hamma narsadan xabardor bo'lishingiz kerak, shunday emasmi?

– Albatta, yo'q. Hech narsadan xabarim yo'q, barchasi menga qorong'u.

– Nega endi? So'ramadingizmi?

– Vazirlikda aytmadilar.

– Iya, shunga qaramay, bu yerlarga kelishga rozi bo'ldingizmi?

– Ko'rib turganingizdek. Men bunday sir saqlashlarni yoqtirmayman. Istardimki...

– Men bo'lsam, sizdan kam narsani bilaman.

– Nahotki sizga eringiz hech narsani tushuntirmagan bo'lsa? Mana bu maxfiy Markaz haqida gapirib bermaganmi? Axir biron narsa aytgandir? Hech bo'lmaganda, deylik...

Ismanining qalbida xavotirlik va g'ulg'ula tobora ortib borardi. U go'yo bir bahaybat va dahshatli narsa oldida o'zini ojiz his etayotgandek edi. Urush vaqtida ham xuddi shunga o'xshash holatga tushib qolgandi.

– Eh, nimasini aytasiz, men bir ojiz bandaman, ha, ojiz bandaman! Savolingizga javob berolmaganligim uchun yana imtihondan o'ta olmadim.

– Tavba, bu nima o‘zi? Zavodmi?

– Mutlaqo bexabarman. Jankarlo qandaydir bir laboratoriya haqida gapirgan edi.

– Qanday laboratoriya haqida? Kimyoviymi?

Shu top mashina signali eshitildi.

– Professor, bizni chaqirishyapti. Sim-sim ochil, tog‘lar keng ochilsin... albatta, bu so‘zim ma‘qul bo‘lsa. Qani, ketdikmi, professor?

Olga qo‘lidagi papirosini otib yubordi. Papirosning qizil cho‘g‘i jarlik tomon uchib, so‘ng ko‘zdan g‘oyib bo‘ldi.

Ular mashina tomon yo‘l oldilar. Ayol deyarli yugurgilab borardi.

– Xo‘sh, shunday qilib siz menga hech narsa ayt-maysizmi? – so‘radi Ismani ayoldan ortda qolmaslikka harakat qilib.

Olga go‘yo Ismanining gapini eshitmagandek, jim ketib borardi.

VIII

Ular manzilga yetay deganda atrofni qorong‘ulik bosib, yomg‘ir shivalay boshladi. Mashina tog‘ ichidan o‘tkazilgan tunnel yo‘ldan ketib bormoqda.

Tunnelning ichi maydon kabi kengayib borardi. Bir vaqt zich yopilgan temir to‘siqli to‘rtta eshik ko‘rindi. Kutilmaganda atrofni zim-ziyo qorong‘ulik chulg‘adi: shiftdagi lampalar va mashina faralari ham o‘chdi.

– Nima bo‘lyapti? – sarosimaga tushib so‘radi Ismani.

– Qo‘rqmang, professor, chiroq bir necha soniyaga o‘chdi, xolos, – javob berdi haydovchi.

Qorong‘ulikda temir to‘siqlarning ko‘tarilayotgani eshitildi. To‘rt eshikdan bittasi – temir eshik ko‘ta-

rilayotgandi chog'i. Shundan so'ng mashina ichidagi asbob-uskunalar ustidagi taxtada yonib turgan qizil yog'duda haydovchi mashinani asta joyidan jildirdi.

Mashina ichkariga kirgach, yopilayotgan temir to'siqning g'ichirlagani eshitildi. Birdan chiroq charaqlab yondi.

Ular tik ko'tarilib borar edilar; endi tunnel aylana shaklda uch darvozali yerosti maydonigacha davom etardi. Bu yerda ham chiroqlar bir zumga o'chib, so'ng yana yondi. Yon-atrofda biron jonzot ko'rinmasdi.

Ismanining taxmini bo'yicha yana to'rt yuz metr yo'l bosdilar. Nihoyat, yop-yorug' yalanglikka chiqib keldilar.

Derazasidan chiroq yog'dusi tushib turgan mo'jazingina uy ko'rindi. Ismani mashinadan tushishi bilan biron odamni ko'rish maqsadida atrofga alangladi. Biroq nazorat maskaniga olib boradigan yerdan boshqa joy zimistonlik og'ushida edi, shunday bo'lsa-da, qorong'ulik ichidagi bu uyning ikki tomonida balandligi to'rt metr keladigan devorga ko'zi tushdi. Hoynahoy, bu to'siq bo'lsa kerak. Shu tobda ochiq chehra bilan qo'lini silkitgancha qirq yoshlar chamasidagi muhandis Jankarlo Strobelening qorasi ko'rindi.

Strobele qaddi-basti kelishgan, aqlli, o'ziga ishongan erkakka o'xshardi. Jankarloning kibr-havo bilan kelishi uni yaqindan tanimagan Ismaniga yoqmadi.

Jankarlo xotini Olgani quchoqlab oldi, so'ng er-xotin Ismanilar bilan ochiq chehrada so'rashdi. So'ngra barchalari sanoat korxonasining dahliziga o'xshash xonaga kirdilar.

Qisqa yo'lakdan o'tishdi. Strobele ularga yo'l ko'rsatib bormoqda edi. Ular yana ko'chaga chiqishdi. Bu yerda ularni uyni aylanib o'tib, yon darvozadan kirib kel-

gan mashina kutib turardi. Bir necha yuz metr uzoqlikda miltillagan chiroqlar yog'dusi ko'zga tashlanar, bu esa o'sha joylarda uylar borligidan dalolat berardi. Yomg'ir tinay demasdi. Qiyalik bo'ylab ko'tarilib borayotgan mashina chiroqlari qorong'ulikda dam qoya toshlarni, dam archalarni, quyuq igna bargli daraxtlarni yoritgancha lampalari yonib turgan uyga yaqinlashib borardi.

– Mana, yetib keldik, – dedi Strobele ko'rinishdan qishloq uyiga o'xshab ketadigan shinam, mo'jzagina uy oldiga yetib kelganlarida. – Mana shu yerda yashaysizlar. Men anavi yerda yashayman, – dedi u biroz pastda joylashgan uyni ko'rsatib. – Yuqoridagi anavi uyda boshlig'imiz Endriad turadi. Uyning ikkinchi qavatini esa harbiy vazirlikdan kelgan inspektor mayor Mirti egallagan. Marhamat, joylashib olinglar. Biroz sovuqroq. Menimcha, kaminga o't yoqilgan bo'lsa kerak... Ismani xonimga uy ishlarida avval shu yerda Aloizining uy xizmatchisi bo'lgan ajoyib bir qiz qarashadi. Ismani, sen uni taniysan? To'g'rimi?

– Kimni? Aloizinimi?

– Axir uni kim tanimaydi deysan!.. Aloizi bu yerda chamasi o'n yilcha yashadi. Buyuk inson edi u. Uning ixtirolari odamlar qulog'iga hali yetib bormagan, lekin shunday kun keladiki... bechora bundan ikki oy muqaddam vafot etdi.

– Shu yerda vafot etdimi?

– Aloizi ov qilishni xush ko'rardi. Bir o'zi tog'lar-da yolg'iz kezardi. Bir kuni u qaytib kelmadi. Biz uni uch kundan so'ng topdik. Qoyadan qulab tushibdi. Biz uchun bu har tomonlama katta yo'qotish bo'ldi. Bu yerda – Markazda yaratilgan narsalar uchun... – Strobele ma'nodor kulib qo'ydi. – Biz Aloizi oldida qarzdormiz, kamida qilingan ishlarning ellik foizi uchun. Agar bu

ko'ngilsiz voqea to'rt-besh yil avval sodir bo'lganda edi, biz Endriad bilan balki, ishni oxirigacha... balki, uni amalga oshirarmidik...

– Demak, men... – dovdirab dedi Ismani, – demak, men... Meni bu yerga yuborishdan maqsad... Xullas, men uning ishini davom ettirar ekanman-da?

– Yo'q, yo'q. Bunday bo'lmasa kerak. Hech bo'limganda siz boshqa odam o'rniga, ya'ni mening o'rnimga...

– Sizning? Nima uchun? Nima, siz ketyapsizmi?

– Hozir emas. Bir yarim, ikki oylardan keyin. Xudoga shukurki, shunday deb atash lozim bo'lsa, menga bog'liq ish nihoyasiga yetdi... U yerda mehmonxona, anavi yerda kichikroq ishlash xonasi, u tomonda yana shunday xona, uning orqasida oshxona joylashgan. Yotoqlar ikkinchi qavatda. Umuman olganda, gapimga ishoninglar, bu uylar yashash uchun qulay qurilgan. Menga yoqmaydigan bir joyi bor, xolos. U ham bo'lsa mehmonxona o'rtasidagi ingliz uslubida yasalgan zina. Ba'zilarining fikricha, yotoqlar qulay qurilmaganmish. To'g'ri, hamma tovush yuqoriga yaxshi eshitiladi. Eshiklar zalvorli. Ular zich yopilsa-da, pastda radio qo'yiladigan bo'lsa, hammasi tepaga eshitiladi. O'ylashimcha, sizlar bir-biringizga xalaqit bermasangiz kerak. Justina ham sizlarni bezovta qilavermaydi. Sizlar uning borligini sezmaysizlar ham. U uyda mushuk kabi pusib yuradi... Ana, o'zi ham kelib qoldi.

IX

Ismani Enriad va uning rafiqasi Strobelening uyida kechki ovqat paytida uchrashdilar.

Ismani qandaydir kongressda u bilan birrov uchrashganini zo'rg'a esladi. Endi esa u mutlaqo boshqa odam-

DINO BUTSSATI KATTALASHTIRILGAN SURAT

Italiyalik yozuvchi, jurnalist va rassom Dino Butssati 1906-yilning 16-oktabrida tugʻilgan. 1928-yilda huquqshunos diplomini oladi. Shu yili Milandagi „Korrere dela Serra“ gazetasiga ishga kiradi.

1930-yilda Dino Butssatining birinchi romani nashr qilingan. 1933-yilda „Togʻlik Bornobo“, 1935-yilda „Koʻhna oʻrmon siri“, 1939-yilda „Tarar sahrosi“ asarlari va shundan keyin qator hikoya va novellalari eʼlon qilingan.

ZIYO NASHR

t.me/ziyonashr

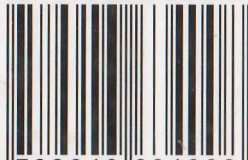
fb.com/ziyo.nashr

ziyonashr@mail.ru

ISBN 978-9943-6340-0-8

9 789943 634008